

Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till bibliotekslag

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL

I denna proposition föreslås att det stiftas en ny bibliotekslag som gäller allmänna bibliotek. Propositionen täcker de biblioteks- och informationstjänster som tillhandahålls av de allmänna kommunala biblioteken. Syftet med propositionen är att främja lika möjlighet för alla till tillgång på moderna och högklassiga biblioteks- och informa-

tionstjänster utan att boningsort eller medelöshet ställer hinder för det. Avsikten är också att reglera den statliga regionalförvaltningen i fråga om biblioteksväsendet samt utvärderingen av biblioteks- och informationstjänsterna.

Lagen avses träda i kraft så snart den blivit godkänd och stadfäst.

ALLMÄN MOTIVERING

1. Nuläget

1.1. Lagstiftning och praxis

Den nu gällande bibliotekslagen (235/1986) är från 1986 och biblioteksförordningen (1311/1992) från 1992. Bestämmelser om statsandelen för de allmänna biblioteken finns i lagen om finansiering av undervisnings- och kulturverksamhet (705/1992).

Finland har ett internationellt sett högstående och effektivt kommunalt bibliotekssystem. Det är unikt att bibliotekstjänster finns tillgängliga rätt så lika runt om i vårt glest befolkade land. Man har kunnat bygga ut servicenätet bl.a. av följande orsaker:

1) Bibliotekslagen (235/1961) från 1961 ställde upp målen och skapade möjligheterna för utvecklingen av det kommunala biblioteksväsendet.

2) Statens finansiering av bibliotekens drifts- och anläggningskostnader har varit betydan-

de, även om denna finansieringsandel de senaste åren har minskat.

3) Ansvaret för utvecklingen inom branschen har de senaste decennierna burits av personal som utbildats för branschen. Nivån på utbildningen inom biblioteksbranschen är hög, något som bl.a. syns i att det funnits utbildning för biblioteks- och informationstjänster på universitetsnivå sedan 1971, och att det är möjligt att disputeras på området. Vidare inleddes 1981 utbildning för biblioteks- och informationstjänster på institutnivå. De senaste åren har utbildning inom området inletts också på yrkeshögskolenivå.

4) Statsförvaltningens informationsstyrning har varit betydande med tanke på utvecklingen av tjänsterna på området.

5) Sedan 1980-talet har de kommunala biblioteken i betydande utsträckning utvecklat användningen av adb-system och datanät. Detta har hjälpt dem att klara av den stora ökningen av biblioteksanvändningen och att svara mot användarnas föränderliga och allt mer mångsidiga informationsbehov.

Bibliotekens verksamhet 1991—1996

	1991	1996	Ändring %
Befolkning	4 973 936	5 091 624	+2
Bibliotek/antal	1 125	1 006	-11
Biblioteksbusstar	234	214	-9
Besök/år	53 milj.	65 milj.	+23
Lån/år	89 milj.	104 milj.	+17
Lån/invånare	18	21	
Årsverken	4 612	4 249	-8
Driftsutgifter/invånare	270 mk	219 mk	-9

(summorna för 1991 har räknats om till 1996 års penningvärde)

Biblioteken har hittills förmått svara mot den ökade efterfrågan på tjänster, trots att resurserna på 1990-talet har skurits ner avsevärt. Skillnaderna mellan olika kommuner har likväl redan nu blivit synnerligen stora.

1.2. Situationen i andra nordiska länder

Alla nordiska länder har en egen bibliotekslag.

Norges bibliotekslag, som är från 1985, innehåller bestämmelser om syftet med bibliotekens verksamhet, den allmänna användningsrätten, den allmänna avgiftsfriheten för användning, gemensamma verksamhets sätt, behörighetsvillkor för bibliotekschef, samarbetet med skolor, landskapsbibliotekens (fylkesbibliotekens) uppgifter, statens biblioteksförvaltning och om särskilda statsunderstöd.

Danmarks bibliotekslag från 1993 innehåller bestämmelser om syftet med bibliotekens verksamhet, grunderna för val av material, kommunens skyldighet att ha bibliotekstjänster, den allmänna rätten att använda biblioteken, samarbetet med skolbiblioteken, behörighetsvillkor för bibliotekschef, landskapsbibliotekens (centralbibliotekens) uppgifter och finansieringen av dem, statens uppgifter på de allmänna bibliotekens sektor och om vissa avgifter.

I Sveriges bibliotekslag, som trädde i kraft den 1 januari 1997, ingår bestämmelser om

kommunens skyldighet att ha bibliotek, allmän avgiftsfri utlåning och vissa ersättningar, länsbibliotek, skolbibliotek, högskolebibliotek, kostnadsansvaret mellan kommunerna, regionalförvaltningen (landstinget) och staten, om biblioteksservice för barn och unga, biblioteksservice för minoriteter, samarbete mellan biblioteken.

För den statliga biblioteksförvaltningen svarar vid sidan av ministerierna ett biblioteksverk: i Norge Statens Bibliotektilsyn, i Sverige Kulturrådet och i Danmark Statens Bibliotekstjeneste.

Allmänt kan sägas att användningen av bibliotekstjänster i Danmark står på nästan samma nivå som i Finland, i Sverige och Norge är användningen betydligt mindre.

1.3. Verkningarna av den europeiska integrationen

Den europeiska integrationsutvecklingen inverkar inte direkt på bibliotekens verksamhet. Rådets direktiv 92/100/EEG om utyrnings- och utlåningsrättigheter avseende upphovsrättsligt skyddade verk och om upphovsrätten närstående rättigheter och å andra sidan de världsomspännande upphovsrättsliga avtalen är innehållsmässigt betydande för biblioteksverksamhetens utveckling och verksamhetsmöjligheter. Med tanke på biblioteksväsendets framtid är det livs-

viktigt att bevara en skälig jämvikt mellan allmänt intresse och privat intresse i upphovsrättsliga frågor.

En betydande inverkan på utvecklingen har också den projektfinansiering som kan fås via EU:s biblioteks- och litteraturprogram samt strukturfonder.

2. De viktigaste reformförslagen

2.1. Syften

Biblioteken har i vårt samhälle en viktig och mångsidig bildningsuppgift. En stor del av vårt intellektuella arv finns dokumenterat i böcker, tidningar, ljud- och bildupptagningar, elektroniska upptagningar och den senaste tiden också på datanät. Biblioteken ger möjlighet att använda både traditionella och nya typer av upptagningar. Biblioteken ger var och en möjlighet att i en mer och mer internationaliserad värld i ständig förändring utveckla sig som en unik individ samt som medlem i ett demokratiskt fungerande samhälle och i arbetslivet.

De allmänna biblioteken genomför för sin del den princip som uttrycks i 13 § 2 mom. i regeringsformen: "det allmänna skall, enligt vad som närmare stadgas genom lag, säkerställa lika möjligheter för var och en att utan hinder av medellöshet enligt sin förmåga och sina särskilda behov erhålla annan än grundläggande utbildning samt utveckla sig själv."

Biblioteken är centrum för litteratur och audiovisuellt material. Biblioteken bör utvecklas så att de blir centrum även för digitala kultur- och informationstjänster där digitala medier kan användas på samma sätt som böcker idag kan läsas och lånas. Annars sviktar principen om offentlig service inom biblioteks- och informationsförsörjningen. Biblioteken är ställen där digitala informationstjänster kan användas också av dem som inte hemma har maskiner och nödvändiga program. På biblioteken kan man också få hjälp med användningen av nättjänster.

I och med att användningen av datanät blir allmännare måste ståndpunkt fattas även till om näten skall få användas avgiftsfritt i biblioteken. Saken kan ses så att en del av det material som kan fås via datanäten är biblioteksmaterial helt jämförbart med nuvarande avgiftsfria material. En del material på näten är bibliotekens egen produktion så där gäller redan nu att de är avgiftsfria. För tillfället, i

initialskedet av användningen av nätmaterial, finansieras användningen av datanät vid de allmänna biblioteken i de flesta fall med tillfälliga understöd enligt prövning och avgiftsfrågan har således inte ännu i särskilt hög grad blivit en ekonomisk fråga. Jämställdheten mellan medborgarna som användare av biblioteks- och informationstjänster förutsätter att också den service som erhålls över nät i regel är avgiftsfri för kunden. Det finns dock inte tillräckligt erfarenheter t.ex. av användningen av Internet och dess innehåll, för att det i detta skede skulle vara möjligt att lägga fram ett motiverat och genomförbart förslag om inskränkningar i den avgiftsfria nätanvändningen vid biblioteken.

Lagförslaget beaktar de mål som här har angetts för bibliotekens verksamhet.

2.2. Ordnanande av biblioteks- och informationstjänsterna

Biblioteksservicen är en kommunal bas-tjänst och statsandelen för kostnaderna för ordnandet av den bestäms kalkylmässigt på basis av kommunens invånarantal. Sålunda skall alla kommuner bära ansvar för ordnandet av biblioteks- och informationstjänster. Lagförslaget slår fast att det är kommunens uppgift att ordna biblioteks- och informationstjänsterna. I varje kommun i Finland erbjuds biblioteksservice och nuvarande praxis har alltså bara skrivits in i lagen.

En kommun kan fortfarande ordna servicen helt själv, helt eller delvis i samarbete med andra kommuner, eller t.ex. genom att köpa tjänsterna helt eller delvis. Kommunen bär likväl alltid ansvaret för att tjänsterna är lagenliga. I ett land som Finland där de små kommunerna dominerar borde utbudet av bibliotekstjänster i större utsträckning planeras och ordnas t.ex. enligt ekonomiska regioner. Detta innebär inte att serviceställena minskar, utan i första hand att den speciella yrkeskompetensen och de gemensamma samlingarna utnyttjas effektivare.

Som en kommunal basservice har biblioteks- och informationstjänsterna i första hand planerats för invånarna i den kommun som ordnar servicen. Enligt 7 § i den gällande bibliotekslagen uppbärs ingen avgift för användningen av bibliotekets egna samlingar och för utlåning av dem. Det betyder att avgifter för ovan nämnd användning av biblioteken inte kan tas ut av enskilda biblio-

teksanvändare. Eftersom statsandelen numera betalas till kommunerna på kalkylmässig bas och utgående från folkmängden, kan det likväl inte vara skäligt att en kommun i betydande omfattning måste producera bibliotekstjänster utan ersättning också för invånarna i närliggande kommuner. Blir biblioteksanvändningen över kommungränserna problematiskt stor, bör kommunerna finna en lösning genom att tillsammans träffa en överenskommelse om hur biblioteks- och informationstjänsterna skall ordnas och finansieras.

2.3. Nät av biblioteks- och informationstjänster

Att fungera som ett nätverk har alltid varit typiskt för biblioteken. På det viset kan allt material i bibliotekens samlingar få t.o.m. global användning. Biblioteken bildar sinsemellan ett interaktivt, organiserat nätverk som i hög grad utnyttjar adb-teknik och datanät. De allmänna biblioteken samarbetar med varandra, men också med vetenskapliga bibliotek och bibliotek i olika läroinrättningar. Utöver dessa bibliotek som drivs med offentliga medel, finns självfallet även andra samarbetspartner som producerar biblioteks- och informationstjänster. Samarbetet är såväl nationellt som internationellt.

Den snabba uppkomsten av bibliotekens regionala nät för adb-samarbete på olika håll i landet har utvidgat bibliotekens samarbete. Nätverksbildning har också redan genomförts mellan läroinrättningar och allmänna bibliotek, men till största delen är arbetet först i sin början. Av de allmänna biblioteken i Finland använder cirka 90 % ett sådant adb-system som gör det möjligt att hantera samlingarna och att söka fram och överföra information. Enligt utredningar kommer i bruktagandet av Internetanslutna kundterminaler under 1997 redan att sprida sig till över 75 % av de allmänna biblioteken. Att utveckla den riksomfattande länkservicen och att sätta in bibliotekens kataloger på Internet kommer de närmaste åren att vara insatsområden inom programmet Finland informationssamhälle. Dessa åtgärder förbättrar i väsentlig grad de informationstjänster invånarna får och gör de små bibliotekens möjligheter i serviceutbudet mångsidigare.

2.4. Utvärdering

I propositionen föreslås att det i lagen om de allmänna biblioteken tas in bestämmelser om utvärdering av biblioteks- och informationstjänsterna. Utvärderingen föreslås gälla all den verksamhet vid biblioteken som avses i propositionen. Genom utvärderingen utreds hur de uppgifter som föreskrivits för biblioteks- och informationstjänsterna vid de allmänna biblioteken genomförs i praktiken. Utvärderingen är ett centralt verktyg i trygghandlet av kvaliteten och den riksomfattande jämförbarheten i fråga om biblioteks- och informationstjänster.

Det föreslås att propositionen skall innehålla allmänna bestämmelser om avsikten med utvärderingen och vad den skall gälla, vem som utför utvärderingen, nivån på den och om informationen om den. Enligt propositionen är avsikten med utvärderingen att förbättra tillgången på de biblioteks- och informationstjänster som medborgarna behöver och att stöda utvecklingen av dem. Det föreslås att kommunerna i lagen åläggs skyldighet att utvärdera den biblioteks- och informationstjänst de ordnar. Denna självvärdering innefattar utvärdering på såväl biblioteksnivå som på kommunnivå. Bestämmelserna om självvärdering förutsätter att kommunerna systematiskt granskar sin egen verksamhet. Biblioteksanvändarna får från självvärderingen information om hur de mål som satts för biblioteks- och informationstjänsterna uppnåtts.

Undervisningsministeriet skall enligt förslaget besluta om den riksomfattande utvärderingen och om riksomfattande deltagande i internationell utvärdering. Kommunerna föreslås vara skyldiga att delta också i dessa utvärderingar. Eftersom utvärderingssyftet inte är statiskt, bör de föreslagna utvärderingsbestämmelserna lämna spelrum. De bör ge undervisningsministeriet sådan rörelsefrihet som inriktningen och utvecklingen av utvärderingen förutsätter. Utvärderingen är en viktig del av arbetet med att utveckla biblioteks- och informationstjänsterna och information bör också ges om resultaten.

Kommunerna och undervisningsministeriet föreslås då de utför utvärderingarna också kunna anlita hjälp av andra myndigheter eller skaffa utvärderingstjänster från utomstående håll. Ansvaret för att utvärderingarna görs som de skall bärs likväl alltid av undervisningsministeriet och kommunerna.

2.5. Statlig förvaltning

I den nu gällande bibliotekslagen fastslogs då den trädde i kraft vid ingången av april 1986 att styrningen och övervakningen av biblioteksväsendet hör till skolstyrelsens och länsstyrelsernas uppgifter och tillsynen av verksamheten vid biblioteken till länsstyrelsernas uppgifter. Bibliotekslagen ändrades genom en lag (134/1990) som trädde i kraft den 1 mars 1990 så, att de ärenden som skulle handläggas av skolstyrelsen beträffande bibliotekens verksamhet överfördes på undervisningsministeriet och länsstyrelserna. Till undervisningsministeriets verksamhetsområde hör sedan ändringen, i sin helhet de allmänna utvecklings-, planerings- och styrningsuppgifterna inom biblioteksverksamheten. Tillsynsmyndighet var då ännu i första hand länsstyrelsen. Genom en lag (725/1992) som trädde i kraft den 1 januari 1993 ändrades bibliotekslagen ytterligare så att de bestämmelser om länsstyrelsernas kompetens som anslöt sig till biblioteksärenden upphävdes. Enligt regeringspropositionen (RP 215, 1991 rd) ville man med ändringen betona kommunernas självständiga beslutanderätt i fråga om ordnandet av servicen. Avsikten var att mer än tidigare understryka informationsstyrning fri från formell reglering.

Länsstyrelserna har de fakto, trots ändringen av bibliotekslagen 1993, alltjämt inom sina respektive regioner varit sakkunnigmyndigheter i ärenden som gällt biblioteks- och informationstjänster. Undervisningsministeriet har årligen ingått resultatavtal om biblioteksväsendets uppgifter med länsstyrelserna. Vid varje länsstyrelse finns en tjänst till vars uppgifter hör, antingen som huvudsaklig uppgift eller som en deluppgift, förvaltnings- och sakkunniguppgifter inom området biblioteks- och informationstjänster. Dessutom finns för den svenskspråkiga biblioteksverksamheten en statlig tjänst som sakkunnig och den är placerad vid länsstyrelsen för Nylands län.

I propositionen föreslås att vederbörande ministerium, dvs. undervisningsministeriet fortsättningsvis är statlig myndighet för biblioteks- och informationstjänsterna. Det föreslås bli bestämt att uttryckligen länsstyrelsen skall vara regional förvaltningsmyndighet. Det finns väldigt lite personal inom den statliga biblioteksförvaltningen och därför är det i arbetet med att utveckla biblioteks- och in-

formationstjänsterna viktigt att hålla kvar sakkunskapen hos de tjänstemän inom biblioteksbranschen som arbetar vid länsstyrelserna. Om länsstyrelsernas uppgifter i biblioteksärenden föreslås bli bestämt genom förordning. De viktigaste av dem föreslås vara uppgifter i samband med utvärderingen samt utvecklingen av området.

2.6. Personalen

Användningen av bibliotek och behovet av information har de senaste åren vuxit kvantitativt och på samma gång blivit mångsidigare. Samma utveckling ser ut att fortgå också under kommande år. Den ökade vuxenutbildningen, den kontinuerliga utbildning och det fortgående kunskapsinhämtande som arbetslivet kräver, betoningen av självständigt informationsinhämtande och självständig informationshantering i skolundervisningen och andra studier samt upprätthållandet av läskunnigheten och läsintresset både i traditionell betydelse och när det gäller förmåga att läsa elektronisk information, ställer allt större krav på biblioteks- och informationstjänsterna.

För att säkerställa god kvalitet på bibliotekstjänsterna föreslås det genom förordning bli bestämt att minst två tredjedelar av bibliotekspersonalen skall ha utbildning för området biblioteks- och informationstjänster.

Dessutom föreslås det i lagen bli bestämt att den som ansvarar för utvecklingen av biblioteks- och informationstjänsterna och för den operativa ledningen av det praktiska biblioteksarbetet skall ha högskoleexamen innehållande ämnes- eller yrkesstudier inom biblioteksområdet. Enligt förslaget skall omfattningen av de ämnes- och yrkesstudier som krävs bestämmas genom förordning.

2.7. Låneregler

Ett karaktäristiskt drag i biblioteksverksamheten i Finland är den flitiga användningen av bibliotekstjänster och det stora antalet användare. För att kunna tillförsäkra dem som använder biblioteks- och informationstjänster lika möjligheter, bör kommunerna ha möjlighet att utfärda regler som gäller användningen av biblioteken.

Då den gällande bibliotekslagen trädde i kraft den 1 april 1986 hänvisades i 7 § till låneregler. Lagens 7 § upphävdes genom en lag om ändring av bibliotekslagen

(725/1992) som trädde i kraft vid ingången av 1993. De flesta bibliotek har trots det fortfarande egna låneregler. Eftersom inte heller kommunallagen (365/1995) innehåller någon bestämmelse om utfärdande av låneregler är det skäl att i bibliotekslagen inkludera ett bemyndigande att utfärda regler som gäller användningen av biblioteket. Bestämelsen är inte förpliktande, men ger kommunerna möjlighet att utfärda låneregler.

Enligt propositionen kunde lånereglerna innehålla bestämmelser om användningen av biblioteket och om användarnas rättigheter och skyldigheter.

3. Propositionens verkningar

3.1. Propositionens ekonomiska verkningar

Lagförslaget innehåller inte förpliktelser som direkt skulle åsamka kommunerna tilläggskostnader.

Trots att lagförslaget inte föranleder tilläggskostnader, kräver genomförandet av principen om offentlig service för bibliotekens del att det görs en ändring i kostnadsstrukturen och sannolikt att en ökning i kostnaderna måste godtas på lång sikt. Vid sidan av personalkostnader, kostnader för anskaffning av litteratur och annat material samt lokalkostnader, kommer anskaffning av adb-utrustning, anskaffning av program och material för användningen samt kostnader för teleförbindelser att utgöra en väsentlig kostnadspost. Å andra sidan effektiviseras medelanvändningen genom samarbete mellan kommunerna. Samma gäller för samarbetet mellan olika förvaltningar i en kommun, t.ex. mellan biblioteket och skolorna.

3.2. Propositionens verkningar i fråga om organisation och personal

Reformen får inga konsekvenser för storleken på bibliotekspersonalen.

Bestämmelserna om att länsstyrelsen är de statliga regionalförvaltningsmyndigheterna i fråga om ärenden som gäller biblioteks- och informationstjänsterna ökar inte länsstyrelsens personalbehov.

4. Beredningen av propositionen

Propositionen baserar sig på beredningen i den av undervisningsministeriet tillsatta arbetsgruppen för ny bibliotekslag. Medlemmarna i arbetsgruppen företrädde staten, Finlands kommunförbund och Finlands biblioteksförning.

Utgående från förslaget har förhandlingar enligt lagen om förhandlingsrätt för innehavare av kommunala tjänster (389/1944) förts med de personalorganisationer som företräder bibliotekspersonalen i kommunerna. Propositionen har behandlats genom statens och kommunernas samrådsförfarande som avses i kommunallagen (365/1995).

Skriftliga utlåtanden om lagförslaget har ingetts av Finlands kommunförbund, Finlands biblioteksförning rf, Finlands svenska biblioteksförning rf, Helsingfors stadsbibliotek-Centralbiblioteket för de allmänna biblioteken, Kouyola stadsbibliotek-landskapsbibliotek, Åbo stadsbibliotek-landskapsbibliotek, länsstyrelsen för Uleåborgs län, länsstyrelsen för Mellersta Finlands län, Akava rf, Finlands Fackförbunds Centralorganisation FFC rf och Tjänstemannacentralorganisationen FTFC.

DETALJMOTIVERING

1. Motivering till lagförslaget

1 kap. Syften

1 §. Paragrafen innehåller bestämmelser om lagens tillämpningsområde. Lagen gäller biblioteks- och informationstjänsterna vid de kommunala allmänna biblioteken samt riksomfattande och regionalt främjande av denna service. För att fullgöra biblioteks- och informationstjänsterna ställer biblioteken till allmänt förfogande böcker samt andra medier som lämpar sig för biblioteksbruk. Biblioteken ger även möjlighet att använda motsvarande nätmaterial.

2 §. Enligt lagförslaget är syftet med de allmänna biblioteken att främja medborgarnas möjlighet till att utveckla sig själva, till livslångt lärande och andlig stimulans oberoende av förmögenhet och var de bor. Till människans basfärdigheter i det livslånga lärandets informationssamhälle hör förmåga att söka fram information i rätt källa, att kritiskt och värderande bedöma informationens tillförlitlighet och grunder, att koppla samman och analysera information från olika källor och att använda information som grund för rationella överväganden och beslut.

2 kap. Ordnande av biblioteks- och informationstjänster

3 §. Att ordna biblioteks- och informationstjänster föreslås i lagförslaget vara kommunens uppgift. Förslaget utökar inte kommunernas skyldigheter. Enligt den nu gällande bibliotekslagen får bara en sådan kommun som ordnar biblioteksservicen enligt bibliotekslagens statsandel för bibliotekets driftskostnader så som lagen om finansiering av undervisnings- och kulturverksamhet föreskriver. I sättet att ordna biblioteksservicen föreslås inga ändringar.

I propositionen understryks utvecklandet av biblioteken enligt samhällets och invånarnas behov. Biblioteksmaterialet bör årligen kompletteras också med nytt material, bibliotekens anläggningar och utrustning bör vara moderna och välfungerande och biblioteken skall ha för området utbildad personal som hjälper och vägleder kunderna när de söker material och information.

3 kap. Nät av biblioteks- och informationstjänster

4 §. Paragrafen betonar betydelsen av den för biblioteken typiska nätverksverksamheten. I den elektroniska informationsförmedlingens tidsålder har nya möjligheter och utmaningar öppnat sig för samarbete. Genom att fungera som ett nätverk förbättrar biblioteken kvaliteten på den biblioteksservice kunderna får.

Den ställning centralbiblioteket för de allmänna biblioteken och landskapsbiblioteken har bevaras oförändrad, men i uppgiftsdefinitionerna i förordningen betonas mer än tidigare verksamheten som riksomfattande och regionala informations- och resurscentrum.

4 kap. Avgiftsfri biblioteksservice

5 §. Paragrafens 1 mom. motsvarar som sådant 7 § 1 mom. i den gällande lagen. Med bibliotekens egna samlingar avses det kommunala biblioteksväsendets samlingar. Dessutom kan biblioteken träffa överenskommelser om avgiftsfritt sambruk av samlingarna.

Paragrafens 2 mom. innehåller den bestämmelse i den gällande lagens 13 § som föreskriver att fjärrlån som centralbiblioteket för de allmänna biblioteken och landskapsbiblioteken ger till de allmänna biblioteken är avgiftsfria. Den föreskrivna avgiftsfriheten hindrar inte att ersättning för postningskostnader för fjärrlån tas ut, om statens särskilda understöd inte täcker dessa utgifter. Postningskostnaderna för de fjärrlån som ett landskapsbibliotek och centralbiblioteket skickar till allmänna bibliotek inom sitt eget verksamhetsområde skall likväl täckas med nämnda statsunderstöd.

I paragrafens 3 mom. skall ingå ett allmänt omnämnande om att en avgift som högst motsvarar självkostnadsvärdet kan tas ut för andra prestationer vid biblioteket än dem som avses i 1 och 2 mom.

I paragrafens 4 mom. föreskrivs att en avgift av särskilda skäl får fastställas till ett högre belopp än självkostnadsvärdet. Självkostnadsvärdet skall alltid utredas, även om avgiften fastställs till ett högre eller lägre belopp än detta. Avvikelsen kan t.ex. fast-

ställas så, att den utgör ett visst marktbelopp eller självkostnadsvärdet sänkt eller höjt med en viss procent eller så, att vissa kostnader inte beaktas när avgiften fastställs.

5 kap. Utvärdering

6 §. I gällande bibliotekslag finns inte en motsvarande paragraf. Avsikten med de bestämmelser som föreslås ingå i paragrafen är att klargöra utvärderingen av biblioteks- och informationstjänsterna. Syftet med utvärderingen är att på biblioteks- och kommunnivå samt riksnivå, för beslutsfattandet i fråga om utvecklingen av biblioteks- och informationstjänsterna samla in uppgifter om hur de mål som ställts upp för dessa tjänster har uppnåtts i praktiken.

Utvärderingsnivåerna i paragrafen är utvärdering som görs av den som ordnar biblioteks- och informationstjänsterna, riksomfattande utvärdering och internationell utvärdering. I utvärderingen på biblioteks- och kommunnivå accentueras reaktionerna från användarna. Beslut om den riksomfattande utvärderingen och om riksomfattande deltagande i internationella utvärderingar skall enligt förslaget fattas av undervisningsministeriet. Undervisningsministeriet avses i själva utvärderingarna anlita hjälp av länsstyrelserna, som genom förordning får i uppgift att i samarbete med undervisningsministeriet utvärdera biblioteks- och informationstjänsterna med avseende på tillgänglighet och kvalitet. Vilka förfaringssätt som skall användas vid utvärderingarna avses av undervisningsministeriet och kommunerna få besluta om. Den riksomfattande utvärderingen koncentreras på en allmän utvärdering av biblioteksnäts omspanning och funktionsduglighet och av tillgången, kvaliteten, resurshushållningen och effekterna i fråga om biblioteksservicen.

6 kap. Statlig förvaltning av biblioteks- och informationstjänster

7 §. Paragrafen fastställer att undervisningsministeriet och länsstyrelserna är de statliga förvaltningsmyndigheterna för biblioteks- och informationstjänsterna. Bestämmelser om länsstyrelsernas uppgifter som regionala statliga förvaltningsmyndigheter i ärenden som gäller biblioteks- och informationstjänster föreslås bli givna genom förordning. I förordningen skall finnas bestämmel-

ser om länsstyrelsernas uppgift att i samarbete med undervisningsministeriet följa upp och främja de biblioteks- och informationstjänster som medborgarna behöver och utvärdera tillgången till och kvaliteten på servicen, främja utvecklingsprojekt inom området biblioteks- och informationstjänster samt utföra andra särskilda uppgifter som tilldelas av undervisningsministeriet. För att uppgifterna skall kunna skötas med framgång krävs att länsförvaltningen har tillräckligt många anställda med högskoleexamen inom biblioteksbranschen och att placeringen av dem i den nya länsstrukturen garanterar tillräcklig regional sakkunskap.

7 kap. Särskilda bestämmelser

8 §. Den föreslagna paragrafen gäller kommunernas respektive eller gemensamma biblioteksväsen som förvaltningsmässig helhet, inte enskilda verksamhetsställen. För att garantera att de biblioteks- och informationstjänster som invånarna behöver genomförs så jämlikt som möjligt, föreslås att varje kommun skall ha en person med högskoleexamen på området som bär ansvaret för arbetet med att utveckla biblioteksservicen och för kundbetjäningen. I vårt land med små kommuner kan detta mål nås genom samarbete mellan kommunerna. Vidare föreslås bli bestämt att minst två tredjedelar av bibliotekspersonalen skall ha utbildning inom området biblioteks- och informationstjänst. Den kan vara en högskole-, institut- eller annan examen som innehåller eller har kompletterats med ämnes- eller yrkesstudier inom biblioteksbranschen.

Det föreslås att omfattningen av de ämnes- eller yrkesstudier inom biblioteksbranschen som krävs av den tjänsteinnehavare som ansvarar för arbetet med att utveckla biblioteksservicen och för kundbetjäningen genom förordning fastslås till 35 studieveckor.

Genom en övergångsbestämmelse i förordning tryggas de nuvarande tjänsteinnehavarnas ställning när lagen träder i kraft.

Undervisningsministeriet skall av särskild anledning kunna bevilja dispens från behörighetsvillkoren.

9 §. Paragrafen innehåller grundläggande bestämmelser om finansieringen av biblioteksväsendet. De motsvarar bestämmelserna i den gällande bibliotekslagen. Statsandelen för driftskostnader föreslås allttjämt basera

sig på ett kalkylmässigt system enligt lagen om finansiering av undervisnings- och kulturverksamhet.

Kommunerna föreslås alltså bli beviljade statsandel också för anläggningsprojekt som gäller bibliotek så som föreskrivs i lagen om finansiering av undervisnings- och kulturverksamhet. Som anläggningsprojekt anses fortfarande även anskaffningar av biblioteks-bussar och biblioteksbåtar.

I 3 mom. föreslås bli bestämt att också vinstmedel från tippning och penninglotterier kan användas för utgifter enligt lagen.

10 §. Paragrafen föreslås innehålla en bestämmelse om att kommunerna skall ha möjlighet att utfärda låneregler i fråga om biblioteken. Bestämmelsen är inte förpliktande, utan ger kommunerna möjlighet att utfärda låneregler. Den gällande bibliotekslagen innehöll då den trädde i kraft en hänvisning till låneregler.

I paragrafens 2 mom. skall bestämmas om påföljd med karaktären av straff för förfarande som står i strid med lånereglerna. Påföljden skall vara en av kommunen fastställd avgift vars storlek framgår av lånereglerna. Avgiftens storlek skall anpassas till regelbrottet. Brott mot reglerna är t.ex. att försumma att återlämna lånat material inom utsatt tid eller att tappa bort material eller förstöra det.

11 §. Paragrafen innehåller ett bemyndi-

gande att utfärda en förordning för tillämpningen av lagen.

8 kap. Ikraftträdelsebestämmelse

12 §. Paragrafen innehåller en normalikraftträdelsebestämmelse. Dessutom föreslås bli bestämt att 9 § 3 mom. gäller bara till utgången av 1998. Användningen av vinstmedel från tippning och penninglotterier för statsandelar som avses i den nya bibliotekslagen blir då på samma sätt tillfälligt ordnad som enligt den gällande bibliotekslagen.

2. Närmare bestämmelser

Genom förordning skall föreskrivas om uppgifterna för de allmänna bibliotekens centralbibliotek, landskapsbiblioteken och de statliga reginförvaltningsmyndigheterna samt om behörighetsvillkoren för bibliotekspersonalen och om den nuvarande personalens ställning.

3. Ikraftträdande

Lagen föreslås träda i kraft så snart som möjligt efter att den har blivit godkänd och stadfäst.

Med stöd av vad som anförts ovan föreläggs Riksdagen följande lagförslag:

Bibliotekslag

I enlighet med riksdagens beslut föreskrivs:

1 kap.

Syften

1 §

I denna lag finns bestämmelser om biblioteks- och informationstjänsterna vid kommunala allmänna bibliotek och om det riksomfattande och regionala främjandet av dessa tjänster.

2 §

Syftet med de allmänna bibliotekens biblioteks- och informationstjänster är att främja befolkningens lika möjligheter till bildning, litterära och konstnärliga intressen, fortlöpande utveckling av kunskaper och färdigheter samt medborgerliga färdigheter och till livslångt lärande.

2 kap.

Ordnande av biblioteks- och informationstjänster

3 §

Kommunerna skall ordna de biblioteks- och informationstjänster som avses i denna lag.

En kommun kan ordna biblioteks- och informationstjänsterna själv, eller helt eller delvis i samverkan med andra kommuner eller på annat sätt. Kommunen svarar för att tjänsterna motsvarar denna lag.

Kunderna skall ha tillgång till personal inom området biblioteks- och informationstjänster samt till biblioteksmaterial och biblioteksutrustning som kontinuerligt förnyas.

I tvåspråkiga kommuner skall vardera språkgruppens behov beaktas på enahanda grunder.

3 kap.

Nät av biblioteks- och informationstjänster

4 §

Ett allmänt bibliotek samarbetar med andra allmänna bibliotek samt med vetenskapliga bibliotek och bibliotek på läroanstalter som en del av ett nationellt och internationellt nät

av biblioteks- och informationstjänster.

Det bibliotek som är centralbibliotek för de allmänna biblioteken samt de bibliotek som är landskapsbibliotek kompletterar de övriga allmänna bibliotekens tjänster.

Centralbibliotek för de allmänna biblioteken är det kommunala allmänna bibliotek som vederbörande ministerium utsett med kommunens samtycke. Verksamhetsområde för centralbiblioteket är hela landet.

Landskapsbibliotek är de kommunala allmänna bibliotek som vederbörande ministerium utsett med kommunernas samtycke. Verksamhetsområdet för ett landskapsbibliotek bestäms av vederbörande ministerium.

Om centralbibliotekets och landskapsbibliotekens uppgifter bestäms genom förordning. Vederbörande ministerium kan, efter att ha hört kommunen, av grundad anledning återta förordnandet att vara centralbibliotek eller landskapsbibliotek.

4 kap.

Avgiftsfri biblioteksservice

5 §

Användningen av bibliotekets egna samlingar på biblioteket och utlåningen av dem är avgiftsfria.

De fjärrlån som centralbiblioteket för de allmänna biblioteken samt landskapsbiblioteken ger de allmänna biblioteken är avgiftsfria.

För andra prestationer vid biblioteket kan kommunen ta ut en avgift som högst motsvarar självkostnadsvärdet av prestationen.

Av särskilda skäl får en avgift som annars skall fastställas så att den motsvarar prestationens självkostnadsvärde fastställas till ett högre belopp.

5 kap.

Utvärdering

6 §

Kommunerna skall utvärdera de biblioteks- och informationstjänster som de ordnar.

Avsikten med utvärderingen är att förbättra tillgången på biblioteks- och informationstjänster och att stöda utvecklandet av

dem. Med hjälp av utvärderingen sker en uppföljning av hur de allmänna bibliotekens biblioteks- och informationstjänster fullgörs samt hurdan kvaliteten på tjänsterna är och om den är ekonomisk.

Om den riksomfattande utvärderingen samt om allmänt deltagande i kontinuerlig internationell utvärdering beslutar vederbörande ministerium, som svarar för genomförandet av utvärderingen tillsammans med länsstyrelserna. Kommunerna är skyldiga att delta i den utvärdering som avses i detta moment.

De centrala utvärderingsresultaten skall ges offentlighet.

6 kap.

Statlig förvaltning av biblioteks- och informationstjänster

7 §

Statlig förvaltningsmyndighet för biblioteks- och informationstjänsterna är vederbörande ministerium. Statlig regionalförvaltningsmyndighet är länsstyrelsen. Bestämmelser om länsstyrelsernas uppgifter utfärdas genom förordning.

7 kap.

Särskilda bestämmelser

8 §

För förverkligande av biblioteks- och informationstjänsterna skall det kommunala biblioteksväsendet ha tillräckligt många anställda.

Bestämmelser om behörighetsvillkoren för bibliotekspersonalen ges genom förordning.

Vederbörande ministerium kan av särskilda

skäl bevilja dispens från behörighetsvillkoren.

9 §

Kommunerna får statsandel för bibliotekens driftskostnader enligt lagen om finansiering av undervisnings- och kulturverksamhet (705/1992).

Kommunerna beviljas statsandel för bibliotekens anläggningsprojekt enligt lagen om finansiering av undervisnings- och kulturverksamhet. Som anläggningsprojekt anses också anskaffning av biblioteksbussar och biblioteksbåtar.

För de statsandelar som avses i denna lag kan även vinstmedel från tippning och penninglotterier användas.

10 §

Biblioteken kan ha låneregler med bestämmelser om användningen av biblioteket och om biblioteksanvändarnas rättigheter och skyldigheter.

För brott mot lånereglerna uppbärs av kommunen fastställda avgifter som skall stå i skäligen proportion till brottet mot lånereglerna.

11 §

Närmare bestämmelser om tillämpningen av denna lag utfärdas genom förordning.

8 kap.

Ikraftträdande

12 §

Denna lag träder i kraft den 199 .
Lagens 9 § 3 mom. gäller till utgången av 1998.

Genom denna lag upphävs bibliotekslagen av den 21 mars 1986 (235/1986) jämte ändringar.

Helsingfors den 31 oktober 1997

Republikens President

MARTTI AHTISAARI

Minister Claes Andersson

